

Razvojno psihološke teorije **Psihoanalitske teorije**

FREUDUVA TEORIJA PSIHOSEKSUALNEGA RAZVOJA

Psihoseksualna teorija je Freudova razlaga razvoja, ki se osredotoča na starševno obvladovanje otrokovih spolnih in agresivnih impulzov, na katerem temelji posameznikov osebni razvoj.

Razvojne stopnje:

- **oralna faza** - 1. leto otrokove starosti; prirojen sesalni refleks, grizenje, težnja po iskanju zadovoljstva se usmerja na usta. Če v 1. letu otrokove oralne potrebe niso zadovoljene, bo lahko kasneje razvil navade, kot so sesanje palca, grizenje nohtov, kajenje v odraslosti.
- **analna faza** - od 2.-3. leta; malčki zadovoljujejo svoje telesne potrebe preko zadrževanja in izločanja telesnih izločkov.
- **falična faza** - od 3.-6. leta, Ojdipov (dečki) oz. Elektrin (deklince) kompleks (razvoj seksualne želje, ki se usmerja na starša nasprotnega spola); otroku telesno ugodje povzroča stimulacija genitalij. Če otrok ne razreši konflikta na falični stopnji, lahko ostane fiksiran na to stopnjo. V odraslosti se to lahko kaže kot pretirana nagnjenost k flirtanju, moči, prodornosti.
- **stopnja latence** - od 6.-11. leta; seksualni impulzi se umirijo, otrok potlači svoje seksualne potrebe, superego se razvija naprej.
- **genitalna faza** – mladostništvo; delovanje seksualnih impulzov in falične stopnje se ponovno okrepi, izvor seksualne stimulacije in zadovoljstva postane nekdo zunaj mladostnikove družine. Pojav konfliktov s starši.

Razvojne stopnje se ne preskakujejo – so ordinalne.

Starševno obvladovanje otrokovih seksualnih in agresivnih potreb je ključno za razvoj osebnosti, ki je sestavljena iz 3 delov:

Id je v Freudovi teoriji nezavedni del osebnosti, ki je izvor temeljnih bioloških potreb in želja. Je podedovan in deluje ob rojstvu. Dojenček začne jokati takoj ko je lačen.

Ego je razumski del osebnosti, ki usklajuje zahteve ida, okolja in superega. Razvijati se začne v obdobju dojenčka. Lačen dojenček se pomiri, ko vidi, da mama pripravlja hrano.

Superego je nadzorni del osebnosti, ki vsebuje ponotranjene standarde pravilnega in napačnega. Razvije se na podlagi interakcij s starši. Otrok prosi vrstnika, če mu malo posodi igračo in zatre željo, da bi to igračo takoj dobil.

Kritika Freudove teorije je pretirana seksualnost.

ERIKSONOVA TEORIJA PSIHOSOCIALNEGA RAZVOJA

- Poudarja delovanje socialnih dejavnikov na vsaki stopnji razvoja.
- Razvoj ega je postavljen v družbeni kontekst; načini delovanja ega so specifični glede na stopnjo razvoja
- Posameznikov lastni način delovanja na socialno okolje
- Nastanek konflikta ali psihosocialne krize.

Razvojne stopnje, primerjava v Freudovi in Eriksonovi teoriji razvoja:

RAZVOJNO OBDOBJE	STOPNJE V F: TEORIJI	STOPNJE V E: TEORIJI
Pozna odraslost		integracija/obup
Srednja odraslost		generativnost/stagnacija
Zgodnja odraslost		intimnost/izolacija
Mladostništvo	genitalna	identiteta/identitetna zmeda
Srednje in pozno otroštvo	latenca	marljivost/manjvrednost
Zgodnje otroštvo	falična	iniciativnost/krivda
Malček	analna	avtonomnost/sram, dvom
Dojenček	oralna	zaupanje/nezaupanje

Opomba k tabeli: v Eriksonovih stopnjah sta navedena pozitivni/negativni pol v osameznih fazah.

Psihosocialna kriza je posamezno razvojno obdobje, v katerem se posameznik sooča s specifičnim načinom delovanja svojega ega na socialno okolje in delovanjem tega okolja nanj, kar v njem oblikuje določeno napetost, specifičen konflikt. Po teh specifičnih konfliktih, psihosocialnih krizah je Erikson poimenoval razvojne stopnje.

Kognitivne teorije

Kognitivne teorije se ukvarjajo s preučevanjem strukture in razvoja posameznih miselnih procesov ter z vplivom miselnih procesov na posameznikovo razumevanje in vedenje.

PIAGETOVA TEORIJA SPOZNAVNEGA RAZVOJA

- kako otrok na različnih razvojnih stopnjah misli
- razvoj predpojmovnih in pojmovnih struktur
- uravnoteženost kot kognitivno stanje
- fizične in logičnomatematične izkušnje
- klinična metoda dela
- odnos razvoj-učenje.

Razvojne stopnje:

- **zaznavno-gibalna** (od rojstva -2h let):

- otrok pridobi nove izkušnje preko zaznavanja in gibanja,
- groba motorika-obvladuje prostor (proksimodistalna smer, iz ramen oz. „od glave do repa“),
- ta gibalna izkušnja vpliva na njegovo mišljenje,
- konstantnost subjekta – malček ve, da oseba je tudi če je ne vidi -rojstvo inteligentnosti,
- do drugega leta 6 podstopenj (primarne, sekundarne, terciarne reakcije),
- sekundarne krožne reakcije-vmesnik; s pomočjo nečesa pride do nekega predmeta(potegne prst z mize),
- terciarne krožne reakcije – pri 1,5 – 2 letih se pojavi želja po preizkušanju stvari okoli sebe; eksperiment

- **predoperativna** (od 2h-6/7 let, obdobje srednjega otroštva); otrok še nima razvitih miselnih operacij. Pojav prvih simbolnih sistemov (preneseni pomen), simbolna igra (spremenjen pomen predmetov) – miselna pretvorba.

- **konkretno operativna** (od 6/7 do 11/12 let, pozno otroštvo)

- **formalno operativna** (od 11/12 do 15 let), razvoj abstraktnega mišljenja.

Za razvojne stopnje so značilne naslednje lastnosti:

1. univerzalnost; pri kateri gre za razvoj enakih struktur, konceptov pri vseh ljudeh.
2. invariantnost zaporedja; kar pomeni, da razvojne stopnje potekajo v določenem zaporedju, nobene ni moč preskočiti.
3. ravnotežje; ko otrok utrdi svoje miselne vzorce je dosegel stopnjo stabilnosti, je na stopnji ravnotežja.
4. transformacija-pretvorba in ireverzibilnost-nepovratnost; kar pomeni, da ni vračanja na nižjo stopnjo, **kar je drugače kot pri Freudovi stopenjski teoriji. Po Freudovi teoriji posameznik npr. premaga strah z vračanjem na nižjo razvojno stopnjo.**
5. postopnost v razvoju.

RAZVOJNE STOPNJE	OKVIRNA STAROST	TIPIČNE ZNAČILNOSTI IN OMEJITVE
Zaznavno gibalna	od 0 do 2 let	Razumevanje sveta preko gibalnih in zaznavnih dejavnosti, ki jih otrok izvaja na predmetih, svojem lastnem telesu, drugih osebah; razvoj poteka v šestih podstopnjah, od preprostih refleksov do organiziranih shem in mentalne reprezentacije.
Predoperativna	od 2 do 6-7 let	Gre za razvoj in rabo simbolov (geste, besede, odloženo posnemanje, igra, risanje); egocentrična komunikacija; otrok pri nalogah kot so konzervacija, razredna inkluzija, seriacija, razmišlja na osnovi ene vizualne dimenzije.
Konkretno operativna	od 6-7 do 11-12 let	Otrok razvija logične strukture, ki mu na ravni miselnih operacij omogočajo reševanje nalog, kot so konzervacija, razredna inkluzija, razumevanje pojmov časa, prostora...
Formalno operativna	Od 11-12 do 15 let	Miselne operacije niso več omejene s konkretnimi predmeti – mladostnik razmišlja abstraktno in hipotetično v kontekstu jezikovnega in logičnega sistema.

Klinična metoda dela je metoda, ki jo je Piaget pogosto uporabljal pri preučevanju otrokovega mišljenja. Eksperimentator ima pripravljena začetna vprašanja, kasneje pa, upoštevajoč otrokove konkretne odgovore postavlja nova vprašanja.

Piaget razlaga razvoj mišljenja s pomočjo 3 miselnih funkcij oz. procesov, in sicer ***miselne organizacije, adaptacije in ekvilibracije (ravnotežja)***.

Miselna organizacija pomeni medsebojno povezavo spoznavnih struktur, integracijo spoznanj v medsebojno povezane spoznavne strukture.

Adaptacija ali prilagajanje pomeni vzdrževanje ravnotežja med miselno strukturo in okoljem.

Uravnoveženost je kognitivno stanje, v katerem sta **asimilacija** (interpretacija novih izkušenj glede na obstoječe miselne strukture) in **akomodacija** (prilagajanje obstoječih miselnih struktur z namenom prilagoditve novim izkušnjam) uravnoveženi in se lahko posameznik prilagojeno odziva na dražljaje iz okolja. Predstavlja nenehno interakcijo med otrokovim mišljenjem in realnostjo.

SOCIOKULTURNA TEORIJA VIGOTSKEGA

Gre za razvoj in učenje v dani kulturi s sodelovalnim dialogom med posameznikom in kompetentnejšimi člani družbe.

Razlike v teorijah Piageta in Vigotskega:

PIAGET	VIGOTSKI
<ul style="list-style-type: none"> - egocentrični govor kot pomankljivost otrokovega mišljenja - otrok naj oblikuje spoznanja po naravni liniji razvoja, govor ni pomemben - biološka danost za razvoj - otroka je treba pustiti, da sam dojame	<ul style="list-style-type: none"> - egocentrični govor ima pozitivno funkcijo v razvoju - razvoj govora je pomemben že v najzgodnejšem obdobju posameznikovega življenja - pomen učenja in sociokulturnega razvoja za otroka - odrasli mora povleči otrokov razvoj naprej - pomen simbolnih (kulturno znakovnih) sistemov, zlasti govora (socialna vloga)

Vigotski torej meni, da je potrebno povleči otrokov razvoj naprej do neke točke. Vmesni razvoj je **območje bližnjega razvoja**. To je razdalja med otrokovo dejansko razvojno ravno, na kateri deluje, ko problem rešuje sam in ravno potencialnega razvoja, na kateri deluje ob pomoči odraslega (starši, učitelji, vzgojitelji). Gre za posameznikov nadaljni razvoj.

Posebno vlogo je Vigotski pripisoval abstraktnim **znanstvenim pojmom** (matematični, naravoslovni, družbeni pojmi). Ti pojmi se razlikujejo od pojmov, ki jih otrok sam pridobi na podlagi lastnih izkušenj – **spontanih pojmov**.

VEDENJSKE TEORIJE OZ: TEORIJE UČENJA (behavioristične)

Učenje je stalen proces, rezultat izkušenj, opazovanj in treninga, ki se rezultira v spremembah vedenja.

Podkrepitev vedenja – utrdijo se vedenja, ki so bila deležna pozitivne ali negativne podkrepitve.

Pozitivna podkrepitev – določeno vedenje utrdi nekajprijetnega, zaželjenega, ugodnega, npr. bonboni, pohvala, nasmeh.

Negativna podkrepitev – odstranitev neprijetne ovire, odstranjevanje in izogibanje neprijetnih dražljajev.

Vrste podkrepitev:

- *zunanje*, ki izhajajo iz okolja
- *notranje*, ki izhajajo iz posameznika.

Kazen, npr. verbalna kritika, odtegnitev privilegijev...s katero se želi odstraniti neželjeno vedenje ni ustrezen način za trajno rešitev vedenja; posamezniku ne nudi možnosti, da bi se naučil želenega vedenja.

Behavioristi dajejo prednost podkrepitvi.

Pomembno:

- podkrepitev takoj,
- doslednost pri podkrepitvi določenega vedenja.

TEORIJE SOCIALNEGA UČENJA

Učenje temelji na enostavnem učenju z opazovanjem in učenju s posnemanjem vedenja drugih oseb. **Bandura** je svojo teorijo socialnega učenja povezal s spoznavnimi teorijami in jo poimenoval socialnospoznavna teorija. Meni, da spoznavni razvoj sam po sebi ni zadosten, pomembni so procesi učenja, ki pa so pod vplivom otrokovih sposobnosti.

Socialnokognitivni model, ki ga je za svojo razlago razvoja oblikoval Bandura, temelji na medsebojni interakciji treh procesov: osebe, vedenja in okolja.